

P O S U D E K
oponenta diplomové práce

Jméno a příjmení: Jan Cina
Téma diplomové práce: Adaptační obtíže nástupu a propuštění z vězení a postpenitenciární péče
Oponent práce: PhDr. Jan Kachlík

Diplomová práce Jana Ciny je rozpracována na 109 stranách. Je členěna do 6 kapitol, obsahuje 2 přílohy, které tvoří dotazníky použité v rámci praktické části práce diplomanta. Posuzovaná práce obsahuje úvod, závěr, seznam používaných zkratk, seznam příloh, seznam použité literatury, anglicky psanou anotaci i shrnutí. Po formální stránce je předložená diplomová práce zpracována na dobré úrovni.

Diplomant při zpracování práce čerpal z dvanácti titulů odborné literatury, jednoho slovníku, třech tématicky zaměřených sborníků, osmi elektronických dokumentů a dvou elektronických periodik, jednoho webového článku a dvou článků z elektronických sborníků.

Posuzovanou práci lze rozdělit do dvou částí. Teoretická část, která zahrnuje kapitoly 1 až 4, začíná úvodem do aktuálního stavu vězeňského systému v České republice a popisuje problematiku adaptace na vězeňské prostředí z hlediska osoby umístěné do výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody. V teoretické části se autor dále věnuje adaptačním obtížím spojeným s propuštěním osoby z výkonu trestu odnětí svobody a nastiňuje aktuální vývoj v oblasti postpenitenciární péče v České republice. V praktické části, které jsou věnovány kapitoly 5 a 6, se diplomant nejprve věnuje metodologickým východiskům, z nichž přistoupil k realizaci provedeného šetření a stanovuje hypotézy a cíle šetření. Následně přistupuje k analýze dat z dotazníků, které k realizaci šetření sestavil. Výsledky praktické části práce jsou shrnuty ve vyhodnocení a celá práce je završena závěrem.

Za největší úskalí českého vězeňství, které zároveň problematizuje průběh adaptace vězňených osob na pobyt ve vězení a přípravu na propuštění, označuje diplomant architektonické řešení věznic, které neumožňuje důslednější vnitřní diferenciaci ve věznicích a separaci méně kriminálně narušených jedinců od osob, kterým se kriminální zkušenost stala součástí života. Vedle hromadného způsobu ubytování, který v českých věznicích převažuje, si diplomant všímá nedostatečných investic do rozvoje lidských zdrojů a koncepční práce s personálem věznic. V popisu fází adaptace na vězeňské prostředí rozlišuje podmínky výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, věnuje pozornost procesům prizonizace, institucionalizace a ideologizace ve vězeňském prostředí, které správně definuje a popisuje. Význam připisuje též hygienickým podmínkám a saturaci základních a sociálních potřeb vězňených osob a tzv. druhému životu vězňů, který významným způsobem intervenuje v procesu adaptace na vězeňské prostředí. V kapitole věnované adaptaci na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je věnována pozornost problematice zajištění ubytování, zaměstnání, významu návštěvy úřadu práce a sociálního kurátora, řešení dluhové problematiky. Dále diplomant rozvíjí možnosti postpenitenciární péče v České republice.

Teoretická část je zpracována na velmi dobré úrovni, diplomant čerpal z aktuální literatury a dalších zdrojů, převážně českých autorů. V kapitole čtvrté, která se věnuje postpenitenciární péči v České republice, diplomant teoretické zdroje obohacuje o vlastní zkušenosti z působení v této oblasti. V teoretické části diplomové práce prokazuje autor dostatečnou orientaci ve zkoumané problematice. Hlavní význam práce však lze spatřovat v části praktické, do níž teoretická část vhodně uvádí.

K této části práce lze mít snad jen drobnou výtku, která se týká přesnějšiho definování výzkumného pole a vymezení základního souboru, kterého se dané zkoumání má týkat. Celá

práce se věnuje adaptačním obtížím po nástupu do vězení a jejich percepce s blízcím se propuštěním, přičemž diplomant vězněnými osobami rozumí obviněné a obžalované muže a muže umístěné ve výkonu trestu odnětí svobody. Bylo by tedy vhodné toto vymezení, tedy to, že práce se věnuje adaptačním obtížím u vězněných osob mužského pohlaví, explicitně definovat v úvodní části práce. Lze předpokládat, že ženy umístěné ve výkonu vazby či v trestu odnětí svobody budou pociťovat některé adaptační obtíže velmi podobně jako muži. Přesto však jsou podmínky výkonu vazby či trestu odnětí svobody u žen do značné míry specifické. Zákonné normy (byť i v nich je užito termínů obviněný a odsouzený v rodě mužském), definují ženy jako samostatnou skupinu, která musí být umístěna odděleně od vazebně stíhaných či odsouzených mužů (viz např. § 7 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů). Vězněné ženy jsou specifickou skupinou zejména z důvodu odlišných sociálních rolí, např. role matky, a lze předpokládat, že i adaptační obtíže při vyrovnávání se s vězeňským prostředím či před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody budou specifická. Zajímavé by bylo jisté provedení srovnávacího výzkumu u vězněných osob mužského a ženského pohlaví v této oblasti. Diplomant však provádí šetření adaptačních obtíží vězněných mužů, což by bylo vhodné v práci zdůraznit.

Výstupy praktické části práce diplomanta tvoří dva dotazníky, jejich popis a vyhodnocení. Dotazníky jsou konstruovány z 12, respektive 13 otázek. Dotazníky se v jednotlivých položkách zaměřují v prvním případě na adaptační obtíže, s nimiž se vězněné osoby vyrovnávali po nástupu do vězení, a v druhém případě na předjímaní obtíží, které osobám přinese propuštění z výkonu trestu. Dotazníky byly distribuovány odsouzeným ve Věznici Vinařice, každý v počtu 60 kusů. Dotazník č. 1 byl vyhodnocován z celkem 58 navrácených kusů, dotazník č. 2 byl vyhodnocován z celkem 45 navrácených kusů. Dotazníky jsou opatřeny stručnou instrukcí k vyplnění, kde je uvedeno i to, že se jedná o anonymní poskytnutí informací, které budou použity k uvedenému účelu.

Každý z dotazníků byl určen pro jinou cílovou skupinu a dle toho byl distribuován odsouzeným ve Věznici Vinařice. Oba dotazníky jsou sestaveny z otázek uzavřených (s nabídkou alternativ odpovědi), polouzavřených (s možností přidání volné odpovědi k nabídnutým alternativám i z otázek otevřených, které nechávají respondentům plnou volnost pro samostatné vyjádření k dotazované problematice. Z konstrukce dotazníků je patrné, že všechny položky není možné kvantifikovat, k jejich vyústění v diplomové práci bylo proto spíše kvalitativního charakteru. Přesto, že diplomant u obou dotazníků kvantitativně vyhodnotil ty položky, u nichž to bylo možné, a výsledky vynesl do příslušných grafů, lze konstatovat, že těžiště vyhodnocení nasbíraných dat je právě v kvalitativní oblasti.

K realizovanému výzkumu lze mít z metodologického hlediska výhrady k četnosti a divergenci jednotlivých hypotéz, které si diplomant stanovil. Hypotézy směřují šetření od hygienických podmínek a kvality a četnosti stravy ve věznici, přes míru agrese mezi odsouzenými, až k oblasti přípravy na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a orientaci v postpenitenciární péči poskytované nestátními organizacemi. I přesto, že mezi jednotlivými jevy lze najít spojitost, spolehlivé potvrzení či vyvrácení takového počtu a takto široce zaměřených hypotéz nelze očekávat od takto koncipovaného výzkumu. Vhodněji se jeví zúžení počtu hypotéz či stanovení jedné hlavní hypotézy a podřazení hypotéz dílčích, což by pomohlo lépe směřovat šetření.

V oblasti vyhodnocení jednotlivých položek dotazníků je třeba zdůraznit, že kvalitativní výzkum přináší značné nároky v oblasti interpretace výsledků a jejich objektivizace. V tomto případě je třeba vzít v úvahu zejména možné zkreslení odpovědí respondentů. Velkým problémem v oblasti motivace je účelovost chování vězněných osob. Tzv. účelové chování lze považovat za způsob adaptace na vězeňskou realitu. Ve vězeňské populaci lze též předpokládat větší procento osob, které ve svém vztahování se k okolí vykazují sociálně patologické vzorce chování. Tyto skutečnosti mohou ovlivnit i výpovědní

hodnotu jejich odpovědí v dotazníkovém šetření. Lze však konstatovat, že s tímto úskalím se diplomant zdárně, v rámci svých možností, vyrovnal a v interpretaci výsledků je znát snaha o objektivitu, jakož i nadhled a porozumění, které pramení z dobré teoretické připravenosti a praktické zkušenosti s prací v oblasti postpenitenciárních služeb.

Zásadnější námitku lze vznést snad jedině k v závěru formulovanému úsudku, že nízké povědomí o nestátních neziskových organizacích, které působí v postpenitenciární oblasti, mezi odsouzenými před koncem výkonu trestu odnětí svobody souvisí s mírou recidivy respondentů (strana 91 diplomové práce). Pomiňme skutečnost, že otázka recidivy nebyla součástí hypotéz, jejichž platnost měl výzkum potvrdit či vyvrátit, příčinnou souvislost mezi zmiňovanými jevy však nelze na základě výsledků diplomantem realizovaného výzkumu prokázat. Otázka recidivy je závažným celospolečenským problémem, na němž se podílí podstatně víc proměnných, než s kterými bylo pracováno v předmětném šetření.

Smyslem posuzované práce však měla být především snaha o reflexi adaptace vězňených osob na podmínky vězeňského prostředí a adaptačních obtíží v souvislosti s propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Tento cíl lze považovat za splněný.

Největší přínos práce lze spatřovat ve snaze odhalit a popsat nedostatky, které se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody v souvislosti s procesem adaptace objevují, a to jak v oblasti přizpůsobení se životu ve vězení, tak i v oblasti přípravy na propuštění po výkonu trestu. Této problematice není doposud v českém vězeňství věnována odpovídající systematická pozornost, a to i přes její nesporný význam. Důvodem mohou být obtíže, které šetření prováděna s vězňenými osobami přinášejí, ale i fakt, že osoby se zkušeností z vězeňského prostředí stojí na okraji zájmu společnosti. Je třeba ocenit, že se diplomant i přes výše zmíněné obtíže do výzkumu dané problematiky pustil, že se jimi nenechal odradit, ale naopak se s nimi, v rámci svých možností, úspěšně vyrovnal.

Závěr posuzované práce neobsahuje řešení problémů, které byly šetřením odhaleny. Diplomant zjištěné problémy popisuje, řešení naznačuje pouze formou doporučení v oblasti problematiky přípravy na propuštění a možností postpenitenciární péče. Je zřejmé, že v této oblasti má autor nejvíce zkušeností, i proto je možné jeho doporučení považovat za příhodná.

Lze konstatovat, že práce ve své praktické části ústí do zajímavých výsledků v oblasti adaptace na pobyt ve vězení, tak i v oblasti přípravy na propuštění. Oběma těmito oblastem, a problémům v nich odhalených, by bylo vhodné věnovat další systematickou pozornost, která by se jednotlivým okruhům problémů věnovala hlouběji, pokusila se odhalit jejich příčiny a ústila v doporučená řešení. Takový přístup však přesahuje ambice diplomové práce i nároky na ní kladené. Lze však diplomantovi doporučit, aby se této problematice věnoval dál ve svém dalším studiu a zkoumání.

Posuzovanou práci lze považovat i přes výše zmíněné výhrady za velmi kvalitní. Jedná se o práci, která svými výstupy může být užitečná i v každodenní práci s vězňenými osobami. Otázky k obhajobě:

1. Kterou z hypotéz stanovených v kapitole 5.2 diplomové práce považuje diplomant za stěžejní a které by se chtěl eventuálně věnovat v dalším výzkumu?
2. Jak diplomant vnímal při vyhodnocení odpovědí na jednotlivé položky dotazníků zkrácení jejich výpovědní hodnoty účelovostí výpovědi či sociální patologií respondentů? Jak s tímto jevem pracoval při interpretaci výsledků šetření?
3. Co považuje diplomant za hlavní důvody recidivy v obecném, celospolečenském smyslu?

Práce splňuje požadavky kladené na diplomovou práci. Doporučuji ji k obhajobě.

Klasifikace: výborně
Vinařice 3. 9.2009

Jan Kachlík